

ІСТОРИЧНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК АВСТРАЛІЇ У XX СТОЛІТТІ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ НАН УКРАЇНИ»

ІСТОРИЧНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК АВСТРАЛІЇ У XX СТОЛІТТІ

МОНОГРАФІЯ

Київ 2023

Національна академія наук України
Державна установа «Інститут всесвітньої історії
Національної академії наук України»

ІСТОРИЧНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК АВСТРАЛІЇ У ХХ СТОЛІТТІ

МОНОГРАФІЯ

Київ 2023

УДК 94 :316.7 (94) «XX»

*Рекомендовано до друку Вченою радою Державної установи
«Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»
(протокол № 5 від 01.06.2023 р.)*

Рецензенти:

Майборода О.М. – член-кореспондент Національної академії наук України, доктор історичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України

Верменич Я.В. – член-кореспондент Національної академії наук України, доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історичної регіоналістики Інституту історії України Національної академії наук України

Кізлова А.А. – доктор історичних наук, доцент кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

© Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України» 2023

Історичний та соціокультурний розвиток Австралії у XX столітті: монографія / керівник авторського колективу та наук. ред.: д.політ.н., проф. Зернецька О.В., випускаючий редактор: к.політ.н. Ветринський І.М., технічний редактор: к.е.н. Бондарець М.В. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», 2023. 617 с.

ISBN 978-617-14-0106-8

Дана монографія – перше в Україні комплексне міждисциплінарне дослідження, в якому розглянуто такі важливі питання історичного розвитку Австралії в XX-му ст. як її зовнішня і внутрішня політика; еволюція соціального комплексу держави і роль у ньому профспілкового руху, концепція «суспільства добробуту»; самобутність і специфіка культурних, літературних та медійних процесів, які формували національну самоідентифікацію; розвиток вищої освіти; розбудова національної економіки країни, позначеної високою інноваційністю; трансформація стану аборигенів у суспільстві; збереження унікального природного середовища континенту; інституціональні особливості української діаспори в Австралії. Досліджено джерельну базу та історіографію. Для студентів і викладачів, науковців, органів державної влади і управління.

УДК 94 : 316.7 (94) «XX»

©Державна установа
«Інститут всесвітньої історії НАН України», 2023

ISBN 978-617-14-0106-8

*Дружньому народу Австралії
з сердечною подякою
за його допомогу Україні
у боротьбі проти російської агресії
Автори*

*To the friendly people of Australia
with heartfelt gratitude
for their assistance to Ukraine
in the fight against Russian aggression
Authors*

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	14
РОЗДІЛ I	
ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	25
РОЗДІЛ II	
СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ АВСТРАЛІЯ: ЗДОБУТКИ ТА ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ	
2.1. ІСТОРИЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ АВСТРАЛІЇ.....	66
2.2. СТАНОВЛЕННЯ БАГАТОПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ В АВСТРАЛІЇ	84
2.3. ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ АВСТРАЛІЇ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС НА ПЕРШИХ ЕТАПАХ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ.....	94
2.4. ЗАРОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ПАТЕРНАЛІЗМУ ТА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В АВСТРАЛІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.	102
2.5. РОЛЬ КУЛЬТУРИ В ЗАРОДЖЕННІ ДЕРЖАВИ АВСТРАЛІЯ, СТАНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ (XIX–перша третина ХХ ст.)	125
2.6. ВИЩА ОСВІТА І НАУКА ЯК СКЛАДОВІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ НА П'ЯТОМУ КОНТИНЕНТІ (1900–1930 рр.)	169
2.7. ПОЛІТИКА АВСТРАЛІЇ ЩОДО КОРИННОГО НАСЕЛЕННЯ (кінець XIX–перша половина ХХ ст.)	187
2.8. ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ В АВСТРАЛІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.	198

2.9. УКРАЇНСЬКІ АНЗАКИ В КОНТЕКСТІ АВСТРАЛІЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ ст.	212
2.10. ГОЛОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА АВСТРАЛІЇ ВІД ПЕРШОГО ПОСЕЛЕННЯ ІММІГРАНТІВ ДО 1930-х рр.....	221
2.11. ІСТОРІЯ ЗАРОДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ АВСТРАЛІЙСЬКОГО КОНТИНЕНТУ ЯК ПОКАЗНИК РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	233
2.12. РОЛЬ ПРОФСПЛОК В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИНАХ В АВСТРАЛІЇ	243
РОЗДІЛ ІІІ	
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК АВСТРАЛІЙСЬКОГО СОЮЗУ. БУДІВНИЦТВО «СУСПІЛЬСТВА ДОБРОБУТУ» (1940–1970 рр.)	
3.1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА АВСТРАЛІЇ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.	258
3.2. СУСПІЛЬСТВО «ЗАГАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ» Й ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВТІЛЕННЯ В АВСТРАЛІЇ (1940–1970 рр.)	274
3.3. РОЗКВІТ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ, ЗАРОДЖЕННЯ РАДІО І ТЕЛЕБАЧЕННЯ (1940–1970 рр.)	286
3.4. ТРАДИЦІЇ Й ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ АВСТРАЛІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.	342
3.5. ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА АВСТРАЛІЇ У 1945–1975 рр.	360
3.6. ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО НАПРЯМУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРАЛІЇ У 1940–1970-х рр.....	368

3.7. РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В АВСТРАЛІЇ384

**3.8. СТРАТЕГІЇ ПРОФСПІЛКОВОГО РУХУ АВСТРАЛІЇ ПІД ЧАС БУДІВНИЦТВА
«СУСПІЛЬСТВА ДОБРОБУТУ» (1940–1970 рр.)395**

РОЗДІЛ ІV

**АВСТРАЛІЙСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО НА ПОЧАТКУ РОЗГОРТАННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
(1980–2000 рр.)**

**4.1. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ АВСТРАЛІЇ В ДРУГІЙ
ПОЛОВИНІ ХХ ст.409**

**4.2. СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ АВСТРАЛІЇ (кінець ХХ –
початок ХХІ ст.)437**

**4.3. СТВОРЕННЯ КОМПЕНДУМУ КНИЖОК ПРО СУЧАСНУ АВСТРАЛІЮ ДЛЯ
ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ464**

**4.4. КУЛЬТУРА І ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
«АВСТРАЛІЄЦЬ» (1980–2000 рр.)475**

**4.5. РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В АВСТРАЛІЇ В 1980–
2000 рр.: РЕФОРМИ, ТРАНСФОРМАЦІЇ, ЗМІНИ498**

**4.6. ЕВОЛЮЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ АВСТРАЛІЇ НАПРИКІНЦІ
ХХ ст.511**

**4.7. МІЖНАРОДНА ТУРИСТИЧНА ІНДУСТРІЯ АВСТРАЛІЇ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ524**

4.8. РОЗВИТОК НОВІТНІХ ТЕНДЕНЦІЙ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРАЛІЇ НАПРИКІНЦІ ХХ ст.: АМБІВАЛЕНТНІСТЬ УРЯДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СУСПІЛЬНИЙ ДИСКУРС	535
4.9. РОЛЬ ПРОФСПЛОК В АВСТРАЛІЇ НА ПОЧАТКУ РОЗГОРТАННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (1980–2000 рр.)	555
4.10. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В АВСТРАЛІЇ: ІСТОРИКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ І РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ	572
ВИСНОВКИ	596
SUMMARY.....	613
СПИСОК АВТОРСЬКОГО КОЛЕКТИВУ.....	615

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
STATE INSTITUTION «INSITUTE OF WORLD HISTORY
OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE»

**THE HISTORICAL AND SOCIO-CULTURAL
DEVELOPMENT OF AUSTRALIA
IN THE XX CENTURY**

Monograph

Kyiv 2023

UDC 94 :316.7 (94) «XX»

Recommended for publication by the Academic Council of the State Institution
«Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine»
(Protocol № 5, 01.06.2023)

Reviewers:

Mayboroda O.M. Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Historical Sciences, Professor (I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine)

Vermenych Y.V. Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Historical Sciences, Professor (Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine)

Kizlova A.A. Doctor of Historical Sciences (National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”)

© State Institution «Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine», 2023

The Historical and socio-cultural development of Australia in the XX century: Monograph / Head of the Authors' Team and Scientific Editor – Doctor of Political Sciences, Professor O. Zernetska, Releasing Editor – Candidate of Political Sciences I. Vietrynskyi, Technical Editor – Candidate of Economic Sciences M. Bondarets. State Institution «Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine». Kyiv, 2023. 617 p.

ISBN 978-617-14-0106-8

This monograph is a complex interdisciplinary study that examines such important issues of the historical development of Australia in the 20th century as its foreign and home policy; the evolution of the social complex of the state and the role of the trade union movement in it, the concept of a "welfare society"; originality and specificity of cultural, literary and media processes that formed national self-identification; development of higher education, development of the national economy of the country characterized by high innovation; transformation of the status of aborigines in the society; preservation of the unique natural environment; the institutional features of the Ukrainian diaspora in Australia. The source base and historiography have been researched. For students, lecturers, professors and scientists, state authorities and management.

UDC 94 : 316.7 (94) «XX»

State Institution «Institute of World
History of the National Academy
of Sciences of Ukraine», 2023

ISBN 978-617-14-0106-8

CONTENTS

PREFACE	14
CHAPTER 1	
SOURCE BASE AND RESEARCH HISTORIOGRAPHY	25
CHAPTER 2	
THE ESTABLISHMENT OF THE STATE OF AUSTRALIA: GAINS AND OVERCOMING PROBLEMS	
2.1. THE HISTORICAL AND SOCIO-CULTURAL PREREQUISITES OF THE FORMATION OF AUSTRALIA.....	66
2.2. THE FORMATION OF AUSTRALIA’S MULTI-PARTY SYSTEM.....	84
2.3. THE STATE SYSTEM OF AUSTRALIA AND THE POLITICAL PROCESS IN THE EARLY STAGES OF THE FORMATION OF THE STATE	94
2.4. THE EMERGENCE OF STATE PATERNALISM AND THE FORMATION OF SOCIAL STATE IN AUSTRALIA AT THE BEGINNING OF THE XXTH CENTURY	102
2.5. THE ROLE OF THE CULTURE IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE OF AUSTRALIA, IN THE FORMATION OF SELF-AWARENESS (XIX – the first third of the XXTH century)	125
2.6. HIGHER EDUCATION AND SCIENCE IN AUSTRALIA AS COMPONENTS OF ITS SOCIO-CULTURAL POLITICS (1900 – 1930s)	169
2.7. AUSTRALIA’S INDIGENOUS POLICY (the end of the XIXTH century – the first half of the XXTH century)	187

2.8. THE DEMOGRAPHIC SITUATION IN AUSTRALIA AT THE BEGINNING OF THE XXTH CENTURY.....	198
2.9. UKRAINIAN ANZACS IN THE CONTEXT OF AUSTRALIAN HISTORY OF THE FIRST THIRD OF XXTH CENTURY	212
2.10. THE MAIN LINES OF THE AGRICULTURAL DEVELOPMENT OF AUSTRALIA FROM THE FIRST SETTLEMENT OF IMMIGRANTS TO 1930s	221
2.11. THE HISTORY OF THE BIRTH OF AUSTRALIAN TRANSPORT SYSTEM AS AN INDICATOR OF THE STATE’S DEVELOPMENT.....	233
2.12. THE ROLE OF TRADE UNIONS IN THE DEMOCRATIC SOCIETY AND IN THE SOCIO-POLITICAL RELATIONS IN AUSTRALIA	243
 CHAPTER 3	
THE SOCIO-POLITICAL DEVELOPMENT OF THE AUSTRALIAN UNION.	
THE CONSTRUCTION OF A WELFARE SOCIETY (1940 – 1970s)	
3.1. THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT AND THE FOREIGN POLICY OF AUSTRALIA IN THE FIRST HALF OF THE XXTH CENTURY.....	258
3.2. THE WELFARE SOCIETY AND FEATURES OF ITS IMPLEMENTATION IN AUSTRALIA (1940 – 1970s)	274
3.3. THE FLOWERING OF NATIONAL CULTURE. THE BIRTH OF RADIO AND TELEVISION (1940 – 1970s).....	286
3.4. TRENDS OF HIGHER EDUCATION IN AUSTRALIA IN THE SECOND HALF OF THE XXTH CENTURY.....	342
3.5. THE TRANSFORMATION OF THE STRUCTURE OF AUSTRALIA’S NATIONAL ECONOMY IN 1945 – 1975.....	360

3.6. THE EVOLUTION OF THE ECOLOGICAL POLICY (1940 – 1970s)	368
3.7. THE RECREATIONAL POTENTIAL AND THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN AUSTRALIA	384
3.8. THE AUSTRALIAN TRADE UNION MOVEMENT AND THE WELFARE SOCIETY.....	395
 CHAPTER 4	
THE AUSTRALIAN SOCIETY AT THE BEGINNING OF GLOBALIZATION (1980 – 2000s)	
4.1. FEATURES OF AUSTRALIA FOREIGN POLICY STRATEGY IN THE SECOND HALF OF THE XXTH CENTURY.....	409
4.2. THE SOCIAL COMPONENT OF AUSTRALIA’S SUSTAINABLE DEVELOPMENT (the end of the XXTH – the beginning of the XXIST centuries)	437
4.3. A COMPENDIUM OF BOOKS ON CONTEMPORARY AUSTRALIA FOR PUBLIC DIPLOMACY	464
4.4. CULTURE AND FORMATION OF THE NATIONAL IDENTITY AS AN «AUSTRALIAN» (1980 – 2000s)	475
4.5. THE DEVELOPMENT OF THE AUSTRALIAN HIGHER EDUCATION SYSTEM IN 1980-2000s: REFORMS, TRANSFORMATIONS, CHANGES	498
4.6. THE EVOLUTION OF AUSTRALIA’S REGIONAL ECONOMY AT THE END OF THE XXTH CENTURY.....	511
4.7. AUSTRALIA’S INTERNATIONAL TOURISM INDUSTRY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION	524

4.8. TRENDS IN AUSTRALIAN ENVIRONMENTAL POLICY AT THE END OF THE XXTH CENTURY: THE AMBIVALENCE IN THE GOVERNMENT ACTIVITY AND PUBLIC DISCOURSE	535
4.9. THE ROLE OF TRADE UNIONS IN AUSTRALIA AT THE BEGINNING OF GLOBALIZATION (1980-2000s).....	555
4.10. INSTITUTIONAL FEATURES OF THE UKRAINIAN DIASPORA IN AUSTRALIA: HISTORICAL-RETROSPECTIVE AND REGIONAL ASPECTS.....	572
CONCLUSIONS	596
SUMMARY	613
LIST OF CONTRIBUTORS.....	615

підстави стверджувати про успішну реалізацію в країні концепції сталого розвитку.

Особливої уваги заслуговує аналіз соціальної складової сталого розвитку Австралії. Країна завжди виділялася прогресивним законодавством – створенням комфортних умов для більшості населення. Система соціального забезпечення Австралії постійно реформується й модернізується й досягає максимального результату в реалізації концепції сталого розвитку. Головними особливостями соціальної складової сталого розвитку Австралії під впливом глобалізації наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. є значна інтеграція послуг у сфері соціального забезпечення, що надаються через «єдине вікно» (Centrelink), максимальне охоплення нужденних категорій та висока ефективність системи соціального захисту.

4.3. СТВОРЕННЯ КОМПЕНДИУМ КНИЖОК ПРО СУЧАСНУ АВСТРАЛІЮ ДЛЯ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Один з аспектів австралійської публічної дипломатії – це підбірки книжок, завдяки яким іноземний читач може ознайомитися з цією країною. Вони показують, як сучасна Австралія бачить своє минуле, сьогодення та майбутнє, чи готова вона відкрито говорити про свої проблеми й наскільки важливим є для неї пошук своєї ідентичності в світі, де швидко поширюється глобалізація.

2020 р. відсвяткували 250-річний ювілей відтоді, як Джеймс Кук відкрив Австралію, проте подія пройшла якось непомітно, тоді як 200-річний ювілей 1970 р. відзначали дуже широко. І причина не в пандемії, а в самій Австралії, яка за ці 50 років суттєво змінилася.

Одним із ключових аспектів переосмислення історії країни саме і став Джеймс Кук. Адже він, вважаючи австралійських аборигенів дикунами-кочівниками, які не мають європейських понять про власність на землю, не

вагаючись проголосив Австралію власністю Британської корони. Коли ми (авторка підрозділу О. В. Говор та її чоловік В. Р. Кабо – *примітка редактора*) прибули до Австралії 1990 р., там саме піднімалася перша хвиля спротиву рішенню, яке прийняв Дж. Кук. Прецедентом стала постанова Верховного суду про те, що Еді Мабо, корінний мешканець островів Торресової протоки, має право на землю, яка споконвіку належала його родині. Після цього як снігова куля країною покотилися численні визнання земельних прав корінних мешканців, тобто всебічне відновлення справедливості. Адже аборигени внаслідок колонізації не лише втратили землю, а й не мали прав громадянства у своїй країні. Вони були, як вони це самі називали «під актом». Цей акт захисту аборигенів повністю контролював їхнє життя – вони не могли міняти місце роботи, не могли отримувати зароблені гроші, не могли одружуватися без дозволу протектора у справах аборигенів, отримувати пенсії по старості. Але найголовніше – те, що мало величезний вплив на «пробудження» рядових австралійців – це трагедія «Вкрадених поколінь», що стала широко відомою. Протектори у справах аборигенів руками місцевої поліції кілька десятиліть без суду та слідства забирали в аборигенів дітей, особливо тих, у кого шкіра була світлішою, і відправляли їх до інтернатів, де з них намагалися витравити пам'ять про їхню ідентичність.

Сучасна Австралія прагне виправити несправедливість. У політичному й економічному плані – це прагнення передати корінним народам країни право розпоряджатися своєю долею в повному обсязі, а в етичному – це рух *Sorry*, який зазвичай перекладається як рух Прощення, але для багатьох людей це радше стало покаяттям. Кульмінацією цього руху став виступ прем'єр-міністра Австралії Кевіна Радда, який від імені держави попросив у аборигенів вибачення. Того дня, 2008 р., я була у величезному натовпі перед парламентом Австралії, і відчула це незабутнє очищення та єднання нації. Зміни в Австралії тривають. Наприклад, останніми роками переосмислюють символіку Дня Австралії. Він відзначається в день висадки Першого флоту 26 січня 1788 р. і

десятиліттями був овіяний героїкою «підкорення» країни зусиллями перших поселенців, але в останнє десятиліття все сильніше лунають голоси, що для аборигенів це день трагедії. Нині всі організації, залучені до підготовки Дня Австралії, прагнуть включати аборигенів до кожної церемонії цього свята.

У контексті цих змін особливо помітна тематика книжок, пов'язаних з аборигенами. Як відомо, в Європі аборигенів довго сприймали в контексті етнографії, тому пропонується класичне етнографічне дослідження Білла Станнера «Час сновидінь» [73]. Це – етнограф ранньої школи, дослідження якого досі актуальні. Нині етнографи та історики починають розуміти, яким складним мікрокосмом було традиційне суспільство аборигенів. Прикладом сучасного дослідження природокористування аборигенів, які мешкали в районі нинішнього Сіднея, є робота одного з найвідоміших сучасних істориків Австралії Білла Гемеджа «Найбільший маєток на землі: як аборигени створили Австралію» [74].

Понад те, настав час усвідомити, наскільки синкретичною була культура аборигенів і що, зокрема, економічне життя їхнього суспільства було просякнуте духовністю. Багатство їхнього духовного світу особливо яскраво помітне порівняно з мінімалізмом матеріальних благ. Як це контрастує з сучасним «речовизмом». Міфологія аборигенів космогонічна, тобто розповідає про створення світу та його елементів. Понад те, їхнє уявлення про час, так званий «Час сновидінь» (Dreamtime) – це, по суті, найскладніша філософська концепція, за якою час тече не однолінійно з минулого крізь нинішнє у майбутнє, а багатовимірно пронизує одне одного. Це щось на кшталт неевклідової геометрії щодо часу та простору. Природа, ландшафт, та й усі елементи світобудови для аборигенів – це вони самі, в різному вигляді та в різний час, у якому минуле та сьогодення можуть співіснувати. Не дивно, що мистецтво аборигенів, чи то живопис, танці чи кіно стали візитівкою Австралії. Саме таку історію мистецтва аборигенів висвітлено в книзі Іена Макліна «Списи, що гримлять». Вона розкриває, як це мистецтво, вийшовши за межі

етнографічних об'єктів і туристичного ширвжитку, завоювало світове визнання саме як найскладніший феномен культури [75].

Цікаві й такі новаторські роботи як книга Інги Клендінен «Танці з чужинцями», присвячена першому контакту між аборигенами та європейськими переселенцями, що показує розуміння «іншого» [76]. Ця тема звучить і в художній літературі, наприклад, у романі Кейт Гренвіл «Таємна річка», присвяченому конфлікту колоністів з аборигенами [77]. Для таких праць характерне прагнення писати про контакт по-новому, з розумінням обох сторін та з повагою до обох світів, що вступають у контакт. Важливим етапом австралійської історичної науки є роботи Генрі Рейнолдса, зокрема його книга «Чому нам нічого не говорили?», в якій ідеться про прозріння його покоління стосовно стану аборигенів. Його творчість може бути представлена книжкою «Забута війна», яка порушує гостру тему замовчування офіційної історії про війни австралійських колоністів з аборигенами [78]. В роботі Брюса Паско «Темний Ему» культура корінного населення представлена очима історика-аборигена, який спростовує багато історичних уявлень європейських антропологів [79]. Книжка широко відомих діячів аборигенського руху Ноеля Пірсона та Ширін Морріс «Законне місце: дорожня карта до визнання» присвячена конституційному визнанню корінних народів Австралії [80]. По-новому відкриває п'ятий континент новаторський путівник для туристів аборигенки-активістки Марсії Ленгтон «Ласкаво просимо до країни: путівник Австралією аборигенів» [81]. Але для широкого читача найкращим путівником у минуле Австралії залишається праця Саллі Морган «Моє місце» [82]. Це була одна з перших австралійських книжок про пошуки своєї ідентичності, в якій автор, вирушаючи в минуле своєї сім'ї, виявляє у себе аборигенське коріння та пов'язані з ним сімейні секрети.

Сучасна Австралія має й інші темні плями минулого, й усі вони раніше чи пізніше стають предметом для історичних дискусій; в Австралії ці дискусії отримали назву «history wars», а цей термін переклала б як «війни за історію».

Саме так і називається робота відомого австралійського історика Стюарта Макінтайра, яка дає чудовий огляд усіх цих нових напрямів в осмисленні австралійської історії [83]. Це прагнення подивитися по-новому на, здавалося б, відомі явища. Наприклад, засланці. В істориків і соціологів виник особливий інтерес до долі засланців, та й узагалі бути засланцем – це нині не ганебне тавро, а, навіть можна сказати, ознака аристократії [84]. А ось із темними сторінками минулого, зокрема й державної політики, історики вступають у бій. Книжка Пітера Кокрейна з іронічною назвою «Best we forget» («Краще забудемо»), побудована як антитеза відомому заклику Lest we forget (Ніколи не забудемо). Книжка присвячена політиці Білої Австралії [85]. Адже, незважаючи на те, що вже наприкінці ХІХ ст. Австралія була острівцем передової демократії в південних морях, ця демократія не поширювалася на всіх небілих людей. Це – спадщина, з якої виріс расизм наступних років. Ці аспекти минулого сьогодні великих суперечок не викликають. Утім, переосмислення історії європейсько-аборигенського конфлікту йшло не так легко, і було прийнято не одразу, але таки прийнято.

Водночас в Австралії є свої священні аспекти історії, які здавалися недоторканими – наприклад, легенда Анзаків, закладена в роки Першої світової війни, коли австралійці, кинуті в горнило Галліполі, а потім Західного фронту, вийшли з нього з усвідомленням своєї єдності як представники нової нації, причому виявлялася ця національна своєрідність через найширший спектр якостей – від товариства й демократизму до ларикінізму (типово австралійського веселого хуліганства та пустощів) і зневаги до влади й авторитетів. Однак років 25 тому історики підступили навіть до цієї легенди, і в якомусь сенсі я теж доклала руку до її руйнування, додавши до майже виняткового англо-саксонського дискурсу історії анзаків розповіді про долі тисячі анзаків з Російської імперії, зокрема й українців, що служили в армії Австралії в роки Першої світової війни [86, 87]. Книжки про анзаків повною мірою віддзеркалюють сучасну тенденцію пошуку балансу між пам'яттю про

трагічне минуле та історичною правдою, причому це саме баланс, а не придушення одного іншим [88, 89]. Коли історики заговорили про це, стало легше порушувати й гострі проблеми сучасності, ниточки від яких тягнуться до легенди анзаків, наприклад, таких як мілітаризація історії, чому присвячено книгу Марилін Лейк та Генрі Рейнолдса «Що не так з анзаками» [90]. Не бояться вони говорити і про проблеми сучасної армії, зокрема про військові частини, що беруть участь у спецопераціях у гарячих точках, або про таке вибухонебезпечне питання як патріотизм і націоналізм [91]. З'являються цікаві роботи про період холодної війни в Австралії. З одного боку, в добірці є книга Роберта Менна «Справа Петрова» – класичний трилер про те, як 1954 р. співробітник радянського посольства в Австралії втік із посольства своєї країни під захист австралійської сторони, розкрив шпигунську мережу, та як це вплинуло на австралійську політику [92]. Але існує й книжка зовсім іншого плану, яку склали історики Енн Куртхойс та Джой Дамусі, «Що ти робив під час холодної війни, тату?» [93]. Це дуже людський документ – збірка спогадів людей, які росли під час холодної війни в сім'ях, котрі опинилися по різні боки барикад: серед них є й антикомуністи та ліві. Приклад таких робіт ясно показує, як важливо ознайомлюватися з минулим, підходячи до нього з різних позицій; це своєрідний показник того, що толерантність і демократія в Австралії справді працюють.

Ці всі сторінки історії, звичайно, дуже важливі, але більшість нинішніх австралійців вирости в зовсім іншій країні, в сучасній Австралії, яка різко відрізняється від австралійських стереотипів минулого, які ще існують у сприйнятті п'ятого континенту серед інших країн. За останні десятиліття в Австралії змінилося практично все – від економіки до соціальної структури суспільства, від його етнічного розмаїття до системи цінностей. Наприклад, Австралія, фігурально кажучи, більше не їде на вівці – сільське господарство нинішньої Австралії становить 3% ВВП. Водночас економіка дуже продуктивна. Австралія практично повністю забезпечує себе й експортує

високоякісні продукти молодому середньому класу в Китаї, Республіці Корея, Японії. В економіці Австралії якийсь час відігравав важливу роль сектор гірничодобувної промисловості, тому що тут були виявлені чи не всі мінерали, уран, нафта і газ, але Австралія не стала сировинною державою. Понад те, рядовий мешканець Австралії зазвичай чує про гірничодобувну промисловість у контексті проблем – у країні поступово закривають шахти, скорочують видобуток вугілля, котрий забруднює довкілля, ширяться протести проти вторгнення гірничорудних компаній у пустельних внутрішніх районах на традиційні землі аборигенів. Зменшується частка обробної промисловості, наприклад, закриваються заводи з виробництва автомашин. І виникає питання – за рахунок чого живе сучасна Австралія? Виявляється, 70% в економіці Австралії становить сектор послуг, який включає й фінансові послуги, інноваційні розробки, освіту.

Це, безумовно, впливає на соціальний склад населення Австралії – більша частина його живе у прибережній південно-східній смузі, в кількох містах-мільйонниках, не дивно, що більшість її мешканців не мають ніякого контакту з «класичною» сільською Австралією і віддають перевагу сучасному міському стилю життя, що неминуче веде до глобалізації. Цьому сприяє й етнічна композиція нинішнього суспільства – адже близько 30% мешканців сучасної Австралії народилися за її межами, і в половини хоча б один із батьків народився за кордоном. Іммігрантів з Англії меншає і зростає кількість іммігрантів з Індії та Китаю. Китайська мова, до речі, друга найпоширеніша мова в Австралії після англійської, причому мови іммігрантів та їхньої культури підтримуються і на державному, і на побутовому рівні. Так, держава підтримує етнічні школи, передачі по радіо та телебаченню, проводить дні гармонії культур. У торгових центрах діють десятки кафе та ресторанів з різноманітною «етнічною» їжею з усього світу, а ось із яскраво вираженою «австралійською», як здається, і немає. Все це порушує питання – що ж відбувається з австралійською ідентичністю, чи не розпорошується вона на

численні етнічні ідентичності чи не перетворюється на глобалізовану сучасну міську ідентичність?

Саме книжки, про які ми пишемо, допомагають знайти відповідь на це питання, представляючи сучасні аспекти австралійської ідентичності нового типу, в якій формуються нові якості, наприклад, захоплення, одержимість захистом довкілля. Наприкінці 2019 р. Австралію охопили страшні лісові пожежі, у яких загинули мільйони гектарів лісів і заповідників. Для австралійців це стало національною трагедією. Адже, якщо в Європі маркерами національної ідентичності є храми та історичні будинки, то в Австралії це насамперед – австралійська ендемічна природа, котру австралійці сприймають не лише як географічний, а й як культурно-емоційний простір. І, якщо раніше героїзувались ідеї відкриття, підкорення, освоєння австралійської землі, колоністи перетворювали її, вирубуючи австралійський ліс і прикрашаючи посадками європейських дерев, нині ставлення кардинально змінилося. Люди прагнуть відновити природні ендемічні екосистеми. І тут дуже доречним є звернення до майстерності аборигенів регулярно випалювати підлісок, не знищуючи ліс, що знову ж таки залучає аборигенів до співпраці не як об'єкта патерналістського піклування, а як рівних партнерів, у котрих європейці можуть учитися гармонійному співіснуванню з природним середовищем. У зв'язку з цим рухом можна назвати книжку Дона Вотсона «Буш» – чудове історико-культурологічне дослідження ролі цього архетипічного елемента австралійської ідентичності [94]. Це дослідження віддзеркалює подорож сучасної міської людини у пошуках свого «я», пов'язаного з землею країни, яка стала його домом.

Для сучасної австралійської культури взагалі характерна така подорож у пошуках своєї ідентичності, свого місця в мінливому просторі й часі, насамперед в Австралії. Ми вже говорили про книжку Саллі Морган «Мое місце». Існує низка різноманітних книг у такому жанрі мешканців сучасної Австралії – тут сповіді іммігрантів з Азії та мусульман, історії румунської

родини й південноафриканського хлопчика [95–98], причому часто ці книги написані з гумором, легко, «австралійською» мовою! До цього жанру можна віднести і праці австралійських славістів. Серед них, наприклад, праці знаменитого австралійського історика Шили Фітцпатрік – книжку «Дочка свого батька» присвячено її австралійському дитинству в середовищі ліберальної інтелігенції, а спогади «Шпигун в архівах» – це історія її навчання в Москві в 1960-х та спроба зрозуміти радянську систему зсередини [99, 100]. Не менш відомий австралійський письменник Роберт Дессе, гей-інтелектуал, витончений міський юнак, теж пройшов досвід навчання в Радянському Союзі в роки холодної війни та написав книжку «Сутінки кохання» про Тургенєва. Його нова книга «Ганьба матері» – це розповідь про пошуки його біологічних батьків, оскільки він виріс у прийомній сім'ї [101]. Характерно, що пошуки свого коріння переплетені в цій розповіді з усвідомленням нетрадиційної сексуальної орієнтації і, треба сказати, що саме талановиті роботи Р. Дессе допомогли австралійському суспільству зняти табу з цієї теми.

Австралійське суспільство справді надзвичайно багатовимірне, тому, аби його зрозуміти, варто ознайомитися з різноманітними соціологічними, культурологічними та політичними дослідженнями про сучасну Австралію. Наприклад, гендерне питання в усій його складності – від фемінізму до сексуального харрасменту – представлено у книжках популярних австралійських журналісток Аннабел Креб і Вірджинії Тріолі [102, 103]. Це також книги про сексуальне насильство у спорті й про непристойну роль церкви та головного австралійського клерика кардинала Джорджа Пелла у цьому аспекті [104, 105]. В інших роботах порушуються соціально-етичні питання, наприклад книга Саллі Мак-Манус «Про справедливість» присвячена загальноприйнятій славі Австралії як суспільства справедливості [106]. Але, звичайно, є книжки, де висвітлено й інші сучасні соціальні проблеми – наприклад, консьюмеризм, попкультуру, дозвілля, канцелярит – бюрократичну мову, яка поширюється в австралійських установах.

Насамкінець лишається сказати ще кілька слів про австралійську літературу. Вона змальовувала, а багато в чому й формувала австралійську ідентичність на зламі XIX–XX ст. Починалася вона як пісні каторжників та лісових розбійників-бушрейнджерів, потім її героями ставали поселенці, бродяги-свегмени, стригалі, рубачі цукрової тростини. Ця література була просякнута ідеями товариства (майтшип), і малювала світ, де в чоловіків і жінок були різні ролі. Треба сказати, що феномен австралійської літератури відіграв важливу роль у житті радянських людей. Наприкінці 1950-х рр., коли Радянський Союз почав скидати кайдани сталінізму та ізоляціонізму, перекладачі, які відкривали нові території, виявили австралійську літературу, і вона якось потрапила в main stream. Це була в певному сенсі екзотика й не соцреалізм, від якого в культурних колах Радянського Союзу хотіли дещо дистанціюватися, але водночас вона на диво лягла на ідеали шістдесятників бунтарством, волелюбністю, демократизмом, увагою до «маленької людини», антивоєнними настроями. Її твори виходили багатотисячними тиражами і російською, і українською мовами. Серед них були, наприклад, книжки Генрі Лоусона, Катаріни Сусанни Причард та Алана Маршала. Треба сказати, що книга Алана Маршалла, яка багаторазово перевидавалася, «Я навчився стрибати через калюжі» стала першим путівником для радянських дітей у закриті до того тему про ставлення до людей з інвалідністю.

Я виросла на цій літературі, але, приїхавши до Австралії виявила, що тут під літературою мається на увазі вже зовсім інша література – література про сучасну людину, часто позбавлену національного колориту й колишніх ідей товариства та демократизму, настільки зрозумілих нашому минулому. Більшість моїх знайомих, цілком культурних людей з австралійською літературою – ні ранньою, ані сучасною – зовсім не знайомі, вони не «вивчають» її в школах і не соромляться сказати: «Я не знаю, хто такий Алан Маршалл». Очевидно, що особливий культурний код, що його набуває література у країнах, позбавлених демократії та свободи слова, якими були і

Російська Імперія та Радянський Союз, виявляються незатребуваними в таких вільних країнах як Австралія, де поет, образно кажучи, не повинен бути «більшим, ніж поет». Це не означає, що австралійцям байдужа література, але вона займає тут особливу нішу.

Втім, не можна не порекомендувати зразок такої ранньої класики – поема «Хлопець зі Сніжної річки» Банджо Паттерсона [107], або класику ХХ ст. – історичні романи «Дерево людське» та «Вос» Патріка Уайта – австралійського Фолкнера та лауреата Нобелівської премії [108, 109]. Прикметними для свого часу є й праці іншого письменника, творчість якого дуже популярна: це Пітер Кері, лауреат Букерівської премії. Його творчість представлена двома історичними творами «Джек Меггс» та «Правдива історія зграї Неда Келлі» [110, 111]. Цікаво, що історію найвідомішого австралійського бушрейнджера Неда Келлі він написав у постмодерністському стилі як одну суцільну фразу. До речі, в такому ж незвичайному форматі цей бушрейнджер представлений у картинах австралійського художника Сіднея Нолана. Це гарний приклад того, що австралійці роблять зі своїм національним надбанням у сучасному світі, не консервуючи його, а розвиваючи, перекладаючи мовою сучасності.

З сучасної літератури варто ознайомитися з трьома книжками Тіма Вінтона – тут і сучасний психологічний роман «Орлине гніздо», і сімейна сага «Вулиця хмар», і такий архетип австралійської ідентичності, як дозвілля на узбережжі, море, представлене в романі «Дихання» [112, 113, 114]. Інший типовий аспект австралійського життя – це субурбія, адже саме у спальних районах великих міст і проходить життя пересічного австралійця. Проблеми цього світу представлені відомою книжкою «Лихта» Крістоса Ціолкаса, австралійського письменника грецького походження [115]. Саме така суміш різних культурних світів стає все характернішою для сучасної австралійської літератури.

У зв'язку з цим цікаво відзначити творчість висхідної зірки австралійської літератури аборигенки Меліси Лукашенко, автора роману про

сучасних міських аборигенів «Гострий язичок» [116]. Меліса насамперед вважає себе аборигенкою, хоч і знає, що її батько був українцем з русифікованою культурою, але цю частину своєї душі вона ще має відкрити. В Австралії навіть з'явився спеціальний термін для таких людей аборигенсько-російського походження – Black Russian, саме під таким заголовком і вийшло інтерв'ю з Мелісою [117]. Однак нині, коли австралійці повною мірою усвідомили різницю між росіянами та українцями, можливо, з'явиться точніша назва Black Ukrainian, і це не дивно, оскільки, згідно з переписом 2021 р., в Австралії проживає щонайменше 30 аборигенів-українців [118].

Підбиваючи підсумки нашого огляду, треба визнати, що, хоча завданням публічної дипломатії є створення позитивного образу країни, майже вся література, яку ми тут представили, критична, іноді надзвичайно критична, проте саме це, як на мене, і створює сильний позитивний образ країни, позитивний саме відкритістю, готовністю говорити про свої проблеми та вирішувати їх.

4.4. КУЛЬТУРА І ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ «АВСТРАЛІЄЦЬ» (1980-2000 РР.)

Національна специфіка австралійського кіномистецтва в 1980–2000-ті рр.

У цей час в австралійському кіно можна відзначити подальше розмаїття жанрів. Поряд із фільмами про долю аборигенів з'являються стрічки, присвячені встановленню «нових австралійців» у поки що чуже для них соціальне середовище та реакції цього середовища на новоприбулих. Одним із прикладів такого віддзеркалення нової політики Австралії – мультикультуралізму [119, р. 134, 120] – є фільм Майкла Пауелла «Вони – дивний натовп» («*Their're a*

63. Клинова Е. В. Система социального обеспечения в Австралии и проблемы ее реформирования (Обзор). *Социальные и гуманитарные науки. Реферативный журнал. Серия 4. Государство и право*. 1998. № 2. С. 159–168.
64. Perry L. A Common Payment?: Simplifying Income Support for People of Work Force Age. Canberra : Austral. gov. publ. service, 1995. (3), 53 p. (Polisy research paper / Dep. of social security; № 7).
65. Manne R. The Barren Years. John Howard and Australian Political Culture. Melbourne, 2001. 212 p.
66. *The Age*. 1997. March 1.
67. Australian Bureau of Statistics (ABS). 2002 Year Book Australia. № 84. Canberra, 2002.
68. Социальная политика Австралии. URL: <https://cutt.ly/ZMYzGd3>
69. Developing a Framework for Benchmarks of Adequacy for Social Security Payments / Chaffer L., Harrington Ghr., Holbert R. et al. Canberra: Austral. gov. publ. service, 1995. (6). 114 p. (Policy Discussion Paper / Dep. of social security; № 6).
70. Maher L., Smith B. Future Social Provision: The dep. of Social Security Community Research Project. Canberra : Austral. gov. publ. service, 1996. VI. 119 p. (Policy research. / Dep. of social security; № 69).
71. Большакова Ю. М. Инновации в предоставлении интегрированных государственных услуг: опыт Австралии. *Региональные проблемы преобразования экономики*. 2014. № 10. С. 194–199.
72. Department of Human Services, Victoria. URL: <https://cutt.ly/wMYk37G>
73. Stanner W. E. H. The Dreaming & Other Essays. Collingwood, Vic. : Black Inc., 2010. 291 p.
74. Gammage B. The Biggest Estate on Earth: How Aborigines Made AUSTRALIA. Crows Nest, N.S.W. : Allen & Unwin, 2011. 434 p.
75. McLean I. Rattling Spears: a History of Indigenous Australian art. London, UK : Reaktion Books Ltd, 2016. 301 p.
76. Clendinnen I. Dancing with Strangers: Europeans and Australians at First Contact. Cambridge; New York : Cambridge University Press, 2005. 324 p.
77. Grenville K. The Secret River. Melbourne : Text Publishing, 2010. 334 p.
78. Reynolds H. Forgotten War. Sydney : New South Publishing, 2013. 280 p.; Reynolds, Henry. Why weren't we told?: A Personal Search for the Truth about our History. Ringwood, Vic. : Penguin, 2000.
79. Pascoe B. Dark Emu: Black Seeds: Agriculture or Accident? Broome, Western Australia : Magabala Books, 2014. 174 p.
80. Morris Sh., Pearso N., a.o. A rightful Place: a Road Map to Recognition. Carlton, VIC : Black Inc., 2017. 260 p.
81. Langton M. a.o. Welcome to Country: a Travel Guide to Indigenous Australia. Richmond, Victoria : Hardie Grant Travel, 2018. 256 p.
82. Morgan S. My Place. Fremantle, WA : Fremantle Press, 1987. 440 p.
83. Macintyre S., Clark A. The History Wars. Carlton, Victoria : Melbourne University Press, 2003. 300 p.
84. Kavanagh J., Snowden D. Van Diemen's Women: a History of Transportation to Tasmania. Dublin, Ireland : The History Press Ireland, 2015.
85. Cochrane P. Best We Forget: The War for White Australia, 1914–18. Melbourne : The Text Publishing Company, 2018. 264 p.
86. Govor E. Russian Anzacs in Australian history. Sydney : UNSW Press, the National Archives of Australia, 2005. 286 p.
87. Govor E. Falling Stars: the Story of Anzacs from Ukraine. Canberra : Alcheringa, 2017. 239 p.
88. Beaumont J. Broken nation: Australians in the Great War. Sydney : Allen & Unwin, 2013.

89. Brown J. *Anzac's Long Shadow: the Cost of Our National Obsession*. Collingwood, Vic : Redback, 2014. 184 p.
90. Marilyn Lake and Henry Reynolds. *What's Wrong with Anzac?: the Militarisation of Australian History*. Sydney : New South, 2010. 183 p.
91. Daley P. *On Patriotism*. Sydney, NSW : Hachette Australia, 2018. 63 p.
92. Manne R. *The Petrov Affair*. Melbourne : Text Publishing, 2004. 302 p.
93. *What Did You do in the Cold War, Daddy?: Personal Stories from a Troubled Time* / edited by A. Curthoys & J. Damousi. Sydney, NSW : New South Publishing, 2014. 304 p.
94. Watson Dn. *The Bush: Travels in the Heart of Australia*. Melbourne, Victoria : Hamish Hamilton an Imprint of Penguin Books, 2014. 427 p.
95. *Growing up Asian in Australia* / edited by A. Pung. Melbourne : Black Inc., 2008. 368 p.
96. *Growing up Muslim in Australia* / edited by Amra Pajalic and Demet Divaroren. Crows Nest, NSW : Allen & Unwin, 2019. 228 p.
97. Gaita R. *Romulus, my Father*. Melbourne : Text Publishing Company, 2008.
98. Courtenay B. *The Power of One*. Melbourne : Penguin Group, 2010. 640 p.
99. Fitzpatrick Sh. *My Father's Daughter: Memories of an Australian Childhood*. Carlton, Vic. : Melbourne University Publishing, 2010. 260 p.
100. Fitzpatrick Sh. *A Spy in the Archives*. Carlton, Vic. : Melbourne University Press, 2013. 346 p.
101. Dessaix R. *A Mother's Disgrace*. Surry Hills, NSW : Brio by Xoum Publishing, 2017. 214 p.
102. Crabb A. *The Wife Drought: Why Women Need Wives and Men Need Lives*. North Sydney NSW : Ebury Press, 2015. 304 p.
103. Trioli V. *Generation F: Why we Still Struggle with Sex and Power*. Cammeray, NSW : Simon & Schuster Australia, 2019. 236 p.
104. Krien A. *Night Games: Sex, Power and Sport*. Collingwood, Vic : Black Inc., 2014. 270 p.
105. Milligan L. *Cardinal: The Rise and Fall of George Pell*. Melbourne : Melbourne University Publishing, 2019. 277 p.
106. McManus S. *On Fairness*. Carlton, Victoria : Melbourne University Press, 2019. 100 p.
107. Patterson A. B. *Man from Snowy River*. Gosford, NSW : Scholastic Press, 2020.
108. White P. *The tree of man*. North Sydney, N.S.W. : Vintage, 2009. 479 p.
109. White P. *Voss*. Sidney : Penguin, 2009. 464 p.
110. Carey P. *Jack Maggs*. Scoresby: Penguin Books Australia, 1999. 344 p.
111. Carey P. *True History of the Kelly Gang*. Melbourne : Penguin Books, 2020. 496 p.
112. Winton T. *Eyrie*. Melbourne, Victoria : Penguin Books, 2014. 448 p.
113. Winton T. *Cloudstreet: a Novel*. New York : Simon & Schuster, 2002. 426 p.
114. Winton T. *Breath*. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2008. 224 p.
115. Tsiolkas Ch. *The Slap*. New York : Penguin Books, 2010. 496 p.
116. Lucashenko M. *Too Much Lip*. St Lucia, Queensland : University of Queensland Press, 2018. 318 p.
117. Lucashenko M. *Black Russian: The Long Road to Australia's Perestroika?* *Griffith Review 69: The European Exchange*. URL: <https://cutt.ly/XMY18z1>
118. SBS Australian Census Explorer. URL: <https://cutt.ly/wMY13dT>
119. Dugan M., Szwarc J. *There Goes the Neighbourhood! Australia's Migrants Experience*. Melbourne : Macmillan & Australian Institute of Multicultural Affairs, 1984. 200 p.
120. Grassby A. *The Tyranny of Prejudice*. Melbourne : A.E. Press, 1984. 107 p.
121. Collins F. *Wogboy Comedies and the Australian National Type*. *Diasporas in Australian Cinema*. / Ed. by R. Muravska and F. Lambert. Bristol : Intellect Books, 2009. P. 73–82.
122. O'Regan T. *Cinema Oz: The Ocker Films' The Australian Screen*. Ringwood, Vic. : Penguin, 1989. P. 75–98.